

EGIDIJUS ŠATAVIČIUS

**SUDOTOS ARCHEOLOGINIO PAMINKLŲ
KOMPLEKSO ARCHEOLOGINIAI
TYRIMAI 2007 METAIS**

ATASKAITA

**Kaišiadorys
2007 m.**

TURINYS

1. Įvadas	3;
2. Geografinė padėtis	3;
3. Tyrimų metodika	4;
4. Archeologiniai tyrimai	4;
5. Tyrimai vakarinėje geležinkelio sankasos pusėje	5;
a) XXIII plotas	5;
b) XXIVa plotas	7;
6. Radiniai	9;
7. Išvados	11;
10. Iliustracijų sąrašas	12;
11. Dirbinių sąrašas	13;
12. Priedai: iliustracijos	15;
13. Priedai: tyrimų leidimas ir programa	25.

IVADAS

2007 metais rugsėjo-spalio mėnesiais buvo toliau tęsiami Sudotos archeologinio paminklų komplekso, kurį sudaro Sudotos-2 akmens amžiaus gyvenvietė [IP-2421/A], Sudotos senovės gyvenvietė (kaimavietė) [AV-2101] ir Sudotos IV pilkapynas [IP-3004/A], archeologiniai tyrimai (vad. dr. E. Šatavičius). Šio archeologijos paminklų komplekso tyrimai pradėti 1994 m. 2006 m. paminklai tyrinėti pagal Kultūros paveldo departamento ardomų archeologijos paminklų teritorijų ištyrimo programą, užsakovas - Kultūros paveldo centras, nes jų siaurinę dalį intensyviai plauna Žeimena, o rytinę - mineralizuojamos geležinkelio priešgaisrinės linijos bei važinėjančios transporto priemonės. Brėžiniai, tyrimų nuotraukos ir piešiniai atlikti autoriaus.

Šių tyrimų sezoną buvo numatyta toliau tirti šiaurės rytinę-rytinę paminklo teritorijos dalį ties ardomu skardžiu (XXIII ir XXIV plotai), kur 2001 m. aptiktas kultūrinis sluoksnis su radiniais leido teigti, jog gyvenvietės rytinis pakraštys yra buvęs žymiai toliau. Taip pat tyrimai vykdyti ir rytinėje komplekso dalyje, kitapus geležinkelio sankasos, ties pilkapio Nr. 8 liekanomis (perkasa 3). Ši teritorija ženkliai suardyta statant patį geležinkelį, mineralizuojant priešgaisrines linijas, tiesiant elektros liniją ir kelią bei klojant kabelius.

Archeologiniams tyrimams išduotas leidimas Nr. 128, 2007-07-13 data.

Trumpa informacija apie šį sezoną vykdytus tyrimus bus paskelbta tęstiniame leidinyje „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2006 metais“. Pagrindinė informacija apie anksčiau čia vykdytus tyrimus ir rastus radinius yra paskelbta tęstiniame leidinyje „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1994 ir 1995 metais“ (psl. 30-34), „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais“ (psl. 45-50), „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais“ (psl. 72-76), „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2000 metais“ (psl. 21-22), „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2001 metais“ (psl. 38-39), „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2002 metais“ (psl. 18-19), „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2003 metais“ (psl. 25-27) ir „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2004 metais“ (psl. 25-29), „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2005 metais“ (psl. 18-21) ir „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2006 metais“ (psl. 17-20).

GEOGRAFINĖ PADĖTIS

Sudotos-2 akmens amžiaus bei senovės gyvenvietės (=kaimavietės) ir Sudotos IV pilkapynas yra Švenčionių r., Švenčionėlių sen. (apie 3 km į pietus nuo Švenčionėlių), tarp Žeimenos kairiojo kranto ir geležinkelio Vilnius-Daugpilis sankasos (keletas pilkapių dar yra į rytus, tarp geležinkelio ir kelio Švenčionėliai-Sariai). Paminklai yra ant antros viršsalpinės terasos, kuri ~4-5 m iškilusi virš upės vandens lygio ir sudaro masyvų iškyšulį į Žeimenos salpinę pievas [pav. 1]. Savo metu terasinis iškyšulys buvo įsiterpęs į Žeimenos klonį per 150 m, o jo plotis rytiniame krašte buvo apie 200 m. Dabar šiaurinis iškyšulio kraštas (apie 120 m ilgio ruožas) plaunamas Žeimenos (čia yra 4-5 m aukščio status skardis), o vakarinis ir pietinis yra gana nuolaidūs, palaiptams pereinantys į upės salpinį lygį. Kadaiše Žeimena tekėjo aplink visą terasinį iškyšulį, nes salpinėse pievose yra išlikę senvaginių ežerėlių. Šiuo metu jos vaga nuo vakarinio iškyšulio krašto nutolusi per 80 m, o nuo pietinio - per 220-240 m. Už 80-100 m nuo pietinio terasinio iškyšulio krašto, per Žeimenos salpinę pievą, teka Miežio upelis. Rytinėje geležinkelio pusėje, už 150-300 m, yra du termokarstinės kilmės ežerai: Sudota ir Sudotėlis. Per pirmąjį iš jų prateka minėtasis Miežio upelis. Šalimais yra ir Sudotos kaimas (per 400 m į pietryčius nuo paminklų).

Gyvenviečių paviršius lygus su nežymiais keletos pilkapių kauburėliais, tik vakariniame gale yra vėjo išpūstyta įduba, o už jos pailgas vėjo supūstytas volas. Šiuo metu paminklų teritorija apaugusi mišku.

IVADAS

2007 metais rugsėjo-spalio mėnesiais buvo toliau tęsiami Sudotos archeologinio paminklų komplekso, kurį sudaro Sudotos-2 akmens amžiaus gyvenvietė [IP-2421/A], Sudotos senovės gyvenvietė (kaimavietė) [AV-2101] ir Sudotos IV pilkapynas [IP-3004/A], archeologiniai tyrimai (vad. dr. E. Šatavičius). Šio archeologijos paminklų komplekso tyrimai pradėti 1994 m. 2007 m. paminklai tyrinėti pagal Kultūros paveldo departamento ardomų archeologijos paminklų teritorijų ištyrimo programą, užsakovas - Kultūros paveldo centras, nes jų šiaurinę dalį intensyviai plauna Žeimena, o rytinę - mineralizuojamos geležinkelio priešgaisrinės linijos bei važinėjančios transporto priemonės. Brėžiniai, tyrimų nuotraukos ir piešiniai atlikti autoriaus.

Ši tyrimų sezoną buvo numatyta toliau tirti šiaurės rytinę-rytinę paminklo teritorijos dalį ties ardomu skardžiu (XXIII ir XXIV plotai), kur 2001 m. aptiktas kultūrinis sluoksnis su radiniais leido teigti, jog gyvenvietės rytinis pakraštys yra buvęs žymiai toliau. Ši teritorija ženkliai suardyta statant patį geležinkelį, mineralizuojant priešgaisrines linijas, tiesiant elektros liniją ir kelią bei klojant kabelius.

Archeologiniams tyrimams išduotas leidimas Nr. 128, 2007-07-13 data.

Trumpa informacija apie šį sezoną vykdytus tyrimus bus paskelbta tęstiniame leidinyje „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2007 metais“. Pagrindinė informacija apie anksčiau čia vykdytus tyrimus ir rastus radinius yra paskelbta tęstiniame leidinyje „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1994 ir 1995 metais“ (psl. 30-34), „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais“ (psl. 45-50), „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais“ (psl. 72-76), „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2000 metais“ (psl. 21-22), „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2001 metais“ (psl. 38-39), „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2002 metais“ (psl. 18-19), „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2003 metais“ (psl. 25-27) ir „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2004 metais“ (psl. 25-29), „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2005 metais“ (psl. 18-21) ir „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2006 metais“ (psl. 17-20).

GEOGRAFINĖ PADĖTIS

Sudotos-2 akmens amžiaus bei senovės gyvenvietės (=kaimavietės) ir Sudotos IV pilkapynas yra Švenčionių r., Švenčionėlių sen. (apie 3 km į pietus nuo Švenčionėlių), tarp Žeimenos kairiojo kranto ir geležinkelio Vilnius-Daugpilis sankasos (keletas pilkapių dar yra į rytus, tarp geležinkelio ir kelio Švenčionėliai-Sariai). Paminklai yra ant antros viršsalpinės terasos, kuri ~4-5 m iškilusi virš upės vandens lygio ir sudaro masyvų iškyšulį į Žeimenos salpinę pievas [pav. 1]. Savo metu terasinis iškyšulys buvo įsiterpęs į Žeimenos klonį per 150 m, o jo plotis rytiniame krašte buvo apie 200 m. Dabar šiaurinis iškyšulio kraštas (apie 120 m ilgio ruožas) plaunamas Žeimenos (čia yra 4-5 m aukščio status skardis), o vakarinis ir pietinis yra gana nuolaidūs, palapsniui pereinantys į upės salpinį lygį. Kadaisė Žeimena tekėjo aplink visą terasinį iškyšulį, nes salpinėse pievose yra išlikę senvaginių ežerėlių. Šiuo metu jos vaga nuo vakarinio iškyšulio krašto nutolusi per 80 m, o nuo pietinio - per 220-240 m. Už 80-100 m nuo pietinio terasinio iškyšulio krašto, per Žeimenos salpinę pievą, teka Miežio upelis. Rytinėje geležinkelio pusėje, už 150-300 m, yra du termokarstinės kilmės ežerai: Sudota ir Sudotėlis. Per pirmąjį iš jų prateka minėtasis Miežio upelis. Šalimais yra ir Sudotos kaimas (per 400 m į pietryčius nuo paminklų).

Gyvenviečių paviršius lygus su nežymiais keletos pilkapių kauburėliais, tik vakariniame gale yra vėjo išpūstyta įduba, o už jos pailgas vėjo supūstytas volas. Šiuo metu paminklų teritorija apaugusi mišku.

Gyvenviečių rytinis pakraštys, o kartu ir Sudotos IV pilkapyno centrinė dalis nukastos praeito amžiaus

Gyvenviečių rytinis pakraštys, o kartu ir Sudotos IV pilkapyno centrinė dalis nukastos praeito amžiaus viduryje tiesiant Sankt Peterburgo-Varšuvos geležinkelį.

Šis Sudotos paminklų kompleksas yra archeologijos paminklais gausioje zonoje. Vien tik 1 km spinduliu yra 8 paminklai: Paduobės piliakalnis (A-1098P); Šaltaliūnės (AR-1863) ir Sudotos-1 (IP-2420/A) akmens amžiaus gyvenvietės; Paduobės-Šaltaliūnės III (A-1096P), Sudotos I-III (A-1118P, AR-1171, AR-1763) bei Dotenėnų (AR-1598) pilkapynai.

TYRIMŲ METODIKA

Visas plotas tyrinėtas "horizontaliu" būdu, kaskart nuimant po 3-4 cm storio sluoksnelį. Radiniai, rasti 07-00-A-B-C kvadratų ruože, fiksuoti įprastoje dvimatėje (atstumai iki dviejų gretimų kvadrato kraštinių), o rasti D-G (ir toliau) kvadratų ruože - trimatėje (dar prisideda radinio slūgsojimo gylis-absoliutinis aukštis) koordinacių sistemoje. Be to, abiem atvejais dar yra nurodomas ir radinio slūgsojimo sluoksnis.

Visos perkasos orientuotos pietryčių-šiaurės vakarų kryptimi ir taip yra po 10 m ilgio, o jų plotis svyruoja nuo 2 iki 12 m. Jos visos jungiasi tarpusavyje [pav. 2]. Perkasos viena su kita jungtos taisyklingai taip, kad gautųsi ištisiniai (be pertrūkio) pjūviai per visą tyrinėtą paminklų kompleksą teritoriją.

Kadangi šalia tyrimų vietos nėra absoliutinio aukščio reperio, tai radinių, perkasos sienelių aukštis-slūgsojimo lygis duodamas pagal vietinio reperio parodymus. Šis vietinio reperio lygis yra bendras visam paminklų kompleksui. Pagal jį apskaičiuoti matavimai nurodomi ir šalia perkasos sienelių bei aprašant dirbinius radinių sąrašė.

Nuo tyrimų pradžios vedama ištisinė paminklo kompleksą teritorijoje surastų radinių numeracija. Radiniai, pagal jų medžiagą, suskirstyti į 5 grupes: titnaginiai, akmeniniai, keramikiniai, kauliniai ir metaliniai. Tad kiekvienos iš šių grupių bet kuris radinys turi savo eilės numerį ir yra patalpinamas į atskirą maišelį su kortele, kurios vienoje pusėje užrašytas paminklo pavadinimas ir kvadrato indeksas, o kitoje - radinio eilės numeris.

Archeologiniai tyrimai šiame komplekse atliekami taikant naujausią metodiką, ko pasekoje, baigus tirti šį objektą ir visus radinių, objektų bei kitus išmatavimus suvedus į kompiuterines duomenų bazes, bus galima jį pilnai rekonstruoti virtualioje erdvėje.

Baigus archeologinius tyrimus perkasos užkastos.

ARCHEOLOGINIAI TYRIMAI

2007 m. archeologinių tyrimų metu ištirtas apie 60 m² dydžio plotas palei ir šalia Žeimenos kairiojo kranto skardžio kraštą [pav. 1-2]. Tyrimai vykdyti šiaurės rytinėje (XXIII ir XXIV plotai) terasinio iškyšulio dalyje, vakarinėje geležinkelio sankasos pusėje. Perkasos orientuotos pietryčių-šiaurės vakarų kryptimi ir taip yra po 10 m ilgio (išskyrus perkasą 3, kuri yra 7 m ilgio), o jų plotis svyruoja nuo 5 iki 10 m. Visos perkasos jungiasi tarpusavyje [pav. 2]. Perkasos suskirstytos kvadratais (kiekvienas po 4 m²), kurie savo ruožtu dar sunumeruoti: šiaurės vakarų-pietryčių kryptimi skaičiais (nuo 55 iki 69), o šiaurės-pietvakarų - raidėmis (nuo 0₂₀-0₀-A iki D) [pav. 2].

Perkasų teritorijoje augo keletas stambių pušų bei smulkūs krūmokšniai, kurių šaknys stipriai apnaikino kultūrinį sluoksnį. Visos stambios pušys tyrimų metu buvo išsaugotos. Baigus tyrimus perkasos užkastos, o jų paviršiuje išėta žolinė augmenija. Tyrinėtas griūvantis skardis sutvirtintas medinėmis konstrukcijomis.

Pastaba. Perkasos nėra orientuotos pagal pasaulio šalis. Todėl supaprastinant aprašymą toliau pietvakarinė kryptis ir perkastos sienelė bus minima kaip pietinė, šiaurvakarinė kaip vakarinė ir t. t.

TYRIMAI VAKARINĖJE GELEŽINKELIO SANKASOS PUSĖJE

XXIII PLOTAS

Padėtis. Perkasa atmatuota rytinėje terasinio iškyšulio dalyje, netoli geležinkelio sankasos [pav. 6; 9]. Perkasa yra 10x6-8 m dydžio (~48 m²) [pav. 2; 3]. Perkasa visa savo pietine sienele ribojasi su XXI ploto šiaurine sienele, o vakaruose - su upės skardžiu [pav. 2; 9]. Tyrimų metu perkasa suskirstyta į 2x2 m dydžio kvadratus, kurie sunumeruoti: vakarų-rytų kryptimi skaičiais (nuo 66 iki 69), o šiaurės-pietų - raidėmis (O₁₆-20) [pav. 2; 3]. Perkasa apima akmens amžiaus gyvenvietės ir kaimavietės teritorijas.

Perkastos teritorijoje augo keletas krūmokšnių. Jie buvo iškirsti, tačiau jų šaknys stipriai apnaikino viršutinį horizontą.

Stratigrafija. Perkastos paviršius nelygus: pastebimas nežymus visos teritorijos kilimas rytų kryptimi bei ryškesnis nuolaidėjimas išilgai skardžio. Šiomis kryptimis atitinkamai kito ir viršutinių sluoksnių litologija. Tyrimų metu fiksuotos pietinė, rytinė ir šiaurinė perkastos sienelės [pav. 3; 8]. Kadangi per visą perkastos ilgį sluoksnių litologija kito tik nežymiai, tai ją aptarsime pagal pietinę ir rytinę perkastos sienelės (nuo viršaus žemyn) [pav. 3; 8]:

1. Velėna ir tamsiai pilkas povelėnis, iki 20 cm storio;
2. Gelsvas-pilkšvas smėlis, iki 30 cm storio; sluoksniuotas, slūgsojo įstrižomis juostomis; jis ženkliai plonėjo šiaurės ir šiaurės rytų kryptimis; aptiktas tik perkastos pietinėje pusėje;
3. Rusvas (vietomis pilkšvas) smėlis - žemės.

Kultūrinio sluoksnio ypatumai. Perkasoje atidengti sluoksniai netiesiogiai siejami su keliais archeologiniais objektais.

Tyrimų metu nustatyta, kad šioje perkasoje visi virš žemio aptikti sluoksniai yra perklostyti tiesiant geležinkelį. Akmens amžiaus gyvenvietės radiniai aptikti visuose trijuose viršutiniuose sluoksniuose. Gelsvo-pilkšvo smėlio horizontas interpretuotinas kaip į iškastą duobę eolinių procesų ir paviršinio vandens perklostytas sukasto smėlio kalnas, į kurio sudėtį įėjo ir dalis kultūrinio sluoksnio apačios. Jis susidėjo iš smulkiagrūdžio-vidutingrūdžio smėlio su gausiomis molingomis dalelėmis. Šio sluoksnio apačioje aptikta keletas rieduliukų [pav. 3].

Po šiuo horizontu aptiktas pilkos-rusvai gelsvos spalvos smėlio sluoksnis irgi yra antrinės kilmės, t. y. perklostytas. Jo kilmė sietina su perklostytais akmens amžiaus kultūrinio sluoksnio viršutinės dalies ir pilkapių sampilų horizontais.

Jokių objektų šioje perkasoje neaptikta [pav. 3]. Perkastos vakarinė ir pietinė pusės ypač ženkliai nukentėjo nuo vandens graužikų iškastų urvų [pav. 7].

Radinių pasiskirstymas XXIII perkasoje:

	69	68	67
0 ₁₆	$\frac{0(0)}{0 \mid 0(1)}$	$\frac{0(0)}{0 \mid 0(1)}$	$\frac{0(0)}{0 \mid 0}$
0 ₁₇	$\frac{0(0)}{0 \mid 0(1)}$	$\frac{0(0)}{0 \mid 0(1)}$	$\frac{0(0)}{1 \mid 0(1)}$
0 ₁₈	$\frac{0(0)}{0 \mid 0}$	$\frac{0(0)}{0 \mid 0}$	$\frac{1(0)}{0 \mid 1(1)}$
0 ₁₉	$\frac{1(0)}{0 \mid 0}$	$\frac{1(0)}{0 \mid 0}$	$\frac{1(0)}{0 \mid 0(1)}$
0 ₂₀	$\frac{0(0)}{0 \mid 0}$	$\frac{0(0)}{0 \mid 0}$	$\frac{0(0)}{0 \mid 0(1)}$

TITNAGAS (AKMUO)
 KERAMIKA | METALAS (KAULAS)

XXIVa PLOTAS

Padėtis. Perkasa atmatuota rytinėje terasinio iškyšulio dalyje, į rytus nuo jį skersai kertančios lomos. Perkasa yra 6x2 m dydžio (12 m²). Perkasa visa savo vakarine sienele ribojasi su X ploto rytine sienele, o šiaurėje - su XIV ploto pietine sienele [pav. 2]. Tyrimų metu perkasa suskirstyta į 2x2 m dydžio kvadratus, kurie sunumeruoti: vakarų-rytų kryptimi skaičiais (nuo 55 iki 57), o šiaurės-pietų - raidėmis (D) [pav. 2; 5]. Perkasa apima akmens amžiaus gyvenvietės, kaimavietės ir Sudotos IV pilkapyno (pilkapių Nr. 2-3 papėdės) teritorijas.

Perkasos teritorijoje (labiau link pakraščių) augo kelios itin stambios ir kelios vidutinio dydžio pušys. Apie pusę jų buvo išsaugota, tačiau jų šaknys stipriai apnaikino kultūrinį sluoksnį.

Stratigrafija. Perkasos paviršius nežymiai kauburiuotas, ties viduriu truputį įdubęs bei nežymiai žemėjantis šiaurės kryptimi. Šiomis kryptimis atitinkamai kito ir viršutinių sluoksnių litologija. Tyrimų metu fiksuotos pietinė ir rytinė perkastos sienelės. Kadangi per visą perkasos ilgį sluoksnių litologija kito nežymiai, tai ją aptarsime pagal pietinę ir rytinę perkastos sienelę [pav. 4]:

1. Velėna ir tamsiai pilkas povelėnis, iki 10-16 cm storio.
2. Pilkšvas eolinis smėlis, iki 15-18 cm storio; tai gali būti perpustytos pilkapių sampilų liekanos; sluoksnis plonėjo rytų kryptimi.
3. Melsvos-pilkos spalvos degęs iškastinis dirvožemis, 10-28 cm storio; sluoksnis ženkliai plonėja vakarų ir šiaurės kryptimis.
4. Gelsvai rusvas smėlis - perklostytas akmens amžiaus gyvenvietės kultūrinis sluoksnis, apie 30-45 cm storio; storesnis buvo centrinėje ir vakarinėje perkastos dalyje.
5. Rusvas smėlis su ortšteinu - įžemis.

Kultūrinio sluoksnio ypatumai. Perkasoje atidengti litologiniai sluoksniai siejami su keliais archeologiniais objektais: vėlyva kaimaviete, pilkapynu ir akmens amžiaus gyvenvieta.

Perkasoje aptiktas itin intensyvus akmens amžiaus gyvenvietės kultūrinis sluoksnis - gelsvai rusvas smėlis, prisotintas įvairių titnago-akmens radinių. Perkasos vakarinėje dalyje, gelsvai rusvo smėlio sluoksnyje, ties pietine ir šiaurine sienelėmis aptiktos dviejų dėmių-duobių liekanos:

Dėmė Nr. 1. Kvadratai D55. Nukalus tamsiai pilko povelėnio ir pilkšvo eolinio smėlio sluoksnius atsidengė stamboka aiškių kontūrų dėmė, užpildyta pilku su angliukais smėliu. Ji buvo netaisyklingo išgaubto puslankio formos, ~70x45 cm dydžio. Objektas susidėjo iš keletos atskirų tamsesnių dėmių. Vertikaliame pjūvyje dėmė buvo dubens formos ir iki 40 cm gylio. Šalimais bei pačiame griovyje rasta keletas vidutinio dydžio rieduliukų [pav. 4; 11-12;]. Dėmėje ir šalia jos aptikta daug titnago radinių.

Dėmė Nr. 2. Kvadratai D55. Nukalus tamsiai pilko povelėnio ir pilkšvo eolinio smėlio sluoksnius atsidengė stamboka neaiškių kontūrų dėmė, užpildyta pilku ir melsvu su angliukais smėliu. Ji buvo netaisyklingo pusovalio formos, 165x55 cm dydžio. Vertikaliame pjūvyje dėmė buvo dubenio formos ir ~40-50 cm gylio. Apie 50-60 cm gylyje dėmė sumažėjo ir suskilo į kelias smulkesnes dėmes. Šalimais (išorinėje pusėje) bei pačiame griovyje rasta keletas vidutinio dydžio rieduliukų [pav. 4; 12-13]. Dėmėje ir šalia jos aptikta daug titnago ir keramikos radinių. Ši dėmė sietina su buvusiu pastatu - tai jo sienos liekanos.

Visame kultūriniame sluoksnyje gausu smulkių, dažnai nuo karščio sutrūkinėjusių ar perdegusių, rieduliukų fragmentų. Didžioji jų dalis naudoti ūkyje. Daugumas jų aptikta centrinėje ir vakarinėje perkastos dalyse D55-56 kvadratuose.

Radinių pasiskirstymas XXIVa perkasoje:

	57	56	55
D	997(16)	1662(26)	3997(32)
	2 1	4 0	7 0

TITNAGAS (AKMUO)
KERAMIKA | METALAS

RADINIAI

I. Archeologinių tyrimų metu surasta apie 80 titnaginių radinių. Apie 23,5% visų titnaginių radinių yra pabuvoję ugnyje.

Titnaginiai radiniai yra pagaminti iš pakankamai geros kokybės pilkos spalvos atvežtinio titnago. Gali būti, jog šis titnagas buvo išgaunamas iš kur nors netoliese Žeimenos slėnyje ledyno atvilktos ir palaidotos kreidos luisto su titnago intarpais, nes tarp radinių gausiai pasitaiko riedulio paviršinių nuskėlimų, o be to, surasta ir kreidos atplaišų. Keliolika procentų radinių buvo pagaminti ir iš raudono titnago. Visi titnaginiai radiniai be patinos (išskyrus keliasdešimt vienetų su itin plona besidengiančia melsva patina).

Titnaginys inventorių, dėl žaliavos trūkumo, pasižymi itin dideliu smulkumu. Daugelis dirbinių tėra tik iki 1-2 cm dydžio. Be to, žaliavos stygius atsiliepė ir dirbinių formoms: daugelis jų netipiški, naudoti kitokie gamybos būdai, sunkiai indentifikuojami.

Didžiąją titnaginio inventoriaus dalį sudarė įvairaus dydžio nuoskalos ir atplaišos (~85,7%), o skeltės bei jų dalys tesiekė tik apie 14,3%. Skaldytiniai stipriai sunaudoti, telikusios tik kelių centimetrų dydžio šerdys, kurių surasta 8 (0,1%). Gyvenvietėje aptikti tiek dvigaliai (prizminiai), tiek ir vienagaliai (kūginiai, su rankenėle) skaldytiniai.

Žemiau pateikiame titnaginių radinių tipologinį suskirstymą:

mikrolitiniai ašmenėliai	1 [pav. 14:2];
gremžtukai	1 [pav. 15:3];
rėžtukai	1 [pav. 15:6];
dirbinių fragmentai	2 [pav. 16:1-3];
skeltės ir jų dalys	10 (~12% su utilizacija);
nuoskalos	65 (~11% su utilizacija);
skaldytiniai, jų liekanos, fragmentai	1 [pav. 16:6].

Visi titnaginiai radiniai aptikti XXIVa plote, kurių didžioji dalis slūgsojo akmens amžiaus gyvenvietės kultūriniame sluoksnyje - gelsvai rusvo smėlio horizonte. Likusieji aptikti melsvos spalvos degusios ar pilkos-melsvos spalvos iškastinės velėnos, eolinio smėlio ir pilko povėlėnio sluoksniuose. Tik keletas procentų visų titnaginių radinių slūgsojo aukščiau buvusiuose litologiniuose horizontuose. Jokių ženklėsių titnago radinių sankaupų šį sezoną tyrinėtuose plotuose neaptikta. Tik pastebimas ypač ženklus titnaginių radinių kiekio padidėjimas XXIVa ploto D-55 kvadrato, matyt susijęs dėmėmis Nr. 1-2, kurio sietinos su čia akmens amžiuje stovėjusiu pastatu. Pastato viduje ar šalia jo būta titnago apdirbimo dirbtuvės - mikrolitų gamybos vietos, nes tyrimų metu šioje vietoje surasta daug mikrorėžtukų ir jų gamybos atliekų.

Daugumas 2007 m. surastų titnago radinių datuoti pačia mezolito laikotarpio pabaiga. Tačiau pasitaikė tiek ankstesnio, tiek ir vėlesnio laikotarpio pavienių radinių.

Apibendrinant šių metų bei ankstesnių tyrimų sezonų medžiagą būtų galima pasakyti, jog akmens amžiaus gyvenvietės kultūrinis horizontas nėra chronologiškai "švarus". Jame, remiantis titnaginių dirbinių tipologiniais-chronologiniais kriterijais, išsiskiria mažiausiai 4 apgyvendinimo etapai:

- a) vėlyvasis paleolitas (vėlyvojo Driaso periodas - IX tūkstm. pr. Kr.). Šiam etapui priskirtini iš tamsiai pilko titnago pagaminti dirbiniai: dvigaliai ir stambūs galiniai gremžtukai, įklotiniai svidriniai strėlių antgaliai, rėžtukai, dvigaliai skaldytiniai. Šie radiniai būdingi Svidrų kultūrai.

- b) vidurinis mezolitas (Borelio periodas - VII tūkstm. pr. Kr.). Šiam etapui priskirtini tokie titnago dirbiniai: taisyklingi galiniai gremžtukai, įkotiniai postsvidriniai strėlių antgaliai (keli su mikrorėžtukine technika), Altynovo ašmenėliai, nuskeltiniai vienkrypčiai rėžtukai, dalis ašmenėlių. Šie radiniai būdingi ankstyvajai Kundos kultūrai.
- c) vėlyvasis mezolitas-ankstyvasis neolitas (Atlančio periodo pirma pusė VI-V tūkstm. pr. Kr.). Šiam etapui priskirtini iš rausvo titnago pagaminti dirbiniai: įvairūs smulkūs gremžtukai, lancetai su mikrorėžtukais, skaldytiniai su rankenėle, dalis ašmenėlių, trapecijos. Šie radiniai būdingi vėlyvajai Kundos ir ankstyvajai Narvos (=Janislavicų) kultūroms.
- d) vėlyvasis neolitas-žalvario amžiaus pradžia (III-II tūkst. pr. Kr. riba). Šiam etapui dažniausiai priskirtini iš šviesiai pilko-pilkšvo titnago pagaminti dirbiniai: įvairūs netaisyklingi gremžtukai, trikampiai strėlių antgaliai, įvairūs spec. dirbiniai. Šie radiniai skirtini vėlyvajai Narvos kultūrai.

Be to, akmens amžiaus kultūriniame sluoksnyje atsidendę keletas įvairios formos dėmių, užpildytų pilku anglingu smėliu. Daugelyje jų rasta ir pavienių titnago radinių. Tačiau daugumos jų kilmė ir paskirtis neaiški.

Dirbinių sąrašė pateikiami tik pagrindiniai dirbiniai. Be to, kadangi tyrimai tęstiniai ir trunka jau daugiau nei 10 metų, tai pateikiamos tik svarbesnių dirbinių iliustracijos.

II. Tyrimų metu XXIVa plote aptikti ir 2 kitokios akmens rūšies radiniai. Tai nedidelės nuoskalos ir šlifavimo plokščių fragmentai, aptikti gelsvai rusvo smėlio horizonte - akmens amžiaus gyvenvietės kultūriniame sluoksnyje [pav. 24; 26]. Tikriausiai, jie priskirtini vėlyvojo mezolito-ankstyvojo neolito Kundos-Narvos kultūrų radinių kompleksui.

III. Tyrimų metu surasta 10 keramikos fragmentų - indų šukių. Absoliuti jų dauguma yra smulkios, iki 1-2 cm² dydžio. Surastos šukės yra su žiestu-apžiestu paviršiumi. Indų sienelių storis svyruoja tarp 0,6-0,9 cm. Šukės yra rusvai gelsvos ir tamsiai pilkos spalvos. Šios indų šukės tipologiškai skirtingos sienelių fragmentams. Ši keramika datuojama XVIII-XIX a. viduriu ir priskiriama vėlyvajai kaimavietei.

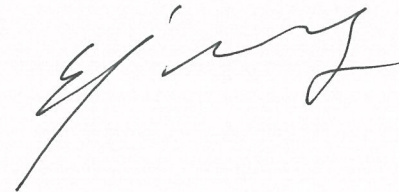
Ši tyrimų sezoną akmens amžiumi datuojamų puodų šukių neaptikta.

IV. Tyrimų metu visose perkasoje (ypač XXIVa plote) eolinių procesų metu pažeistuose ir perklostytuose sluoksniuose aptikta apie 10 smulkių kalcinuotų žmogaus kauliukų, kurie čia pateko eroduojuant pilkapiams Nr. 2-4. Perkasoje kalcinuoti kauliukai išsimėtę padrikai ir jokių ženklesnių sancaupų nesudaro.

V. Ši tyrimų sezoną metalinių dirbinių nerasta.

IŠVADOS

1. 2007 m. archeologinių tyrimų metu Sudotos-2 akmens amžiaus [IP-2421/A] ir senovės [AV-2101] gyvenvietėse bei Sudotos IV pilkapyne [IP-3004/A] ištirtas apie 60 m² dydžio plotas.
2. Tyrimų metu aptikti trijų skirtingų archeologijos objektų kultūriniai sluoksniai: iki 40 cm storio gelsvai rusvas smėlis - akmens amžiaus gyvenvietės kultūrinis sluoksnis bei 10-30 cm storio pilkos ir melsvos spalvos degusi iškastinė velėna - visiškai erodavusio pilkapių pagrindas ir/ar vėlyvųjų viduramžių senosios kaimavietės kultūrinis sluoksnis.
3. Tyrimų metu surasta apie 80 titnaginių, 2 akmeniniai, 10 keramikinių bei apie 10 smulkių degusių kauliukų, kurių didžioji dalis priskiriama akmens amžiui, o likusieji - erodavusių pilkapių degintiniams kapams (IV-VI amžius).
4. Titnaginiai ir kitokios akmens rūšies radiniai datuojami vėlyvojo paleolito-neolito laikotarpiu ir skirtini Svidrų, Kundos ir Narvos kultūroms. Lipdytinė keramika - viduriam geležies amžiui, o žiesta - XVIII-XIX a. vidurio kaimavietei.
5. Radiniai bus perduoti Švenčionių Nalšios muziejui.
6. Archeologinius tyrimus šiame komplekse numatoma tęsti ir ateityje.
7. Šiame paminklų komplekse artimiausiu metu dar būtina ištirti apie 30 m ilgio ruožą ties Žeimenos plaunamu skardžiu ir 3-4 stipriai suniokotus pilkapius su išverstais degintiniais kapais (jie yra kitapus geležinkelio, ant mineralizuojamos linijos) bei baigti pilkapių Nr. 1-5 tyrimus. Taigi, iš viso dar reikia ištirti mažiausiai apie 1500 m² dydžio plotą.

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS

Pav. 1. Sudotos archeologijos paminklų komplekso geografinė padėtis su pažymėtomis tyrimų vietomis.

Pav. 2. Sudotos archeologijos paminklų komplekso vakarinėje geležinkelio sankasos pusėje tirtų perkasų išsidėstymas ir jų numeracija.

Pav. 3. XXIII ploto išsklotinė (įžemio viršutinėje dalyje) ir perkasos šiaurinė sienelė.

Pav. 4. XXIVa ploto išsklotinė (kultūrinio sluoksnio apatinėje dalyje) ir perkasos pietinė sienelė.

Pav. 5. Rytinė geležinkelio sankasos pusė. Perkasos 3 išsklotinė su rytine ir vakarine sienelėmis.

Pav. 6. XXIII plotas. Teritorijos vaizdas prieš tyrimus. Vaizdas iš P pusės.

Pav. 7. XXIII plotas. Perkasos pietvakarinė dalis tyrimų metu: atidengti vandens gyvūnų urvai.

Pav. 8. XXIII plotas. Perkasos rytinės sienelės pietinė pusė. Vaizdas iš V pusės.

Pav. 9. XXIII plotas. Perkasos vakarinė pusė pabaigus tyrimus. Vaizdas iš Š pusės.

Pav. 10. XXIVa plotas. Perkasos vakarinė ir centrinė dalis (kvadratai D55-56) tyrimų metu. Vaizdas iš ŠR pusės.

Pav. 11. XXIVa plotas. Perkasos šiaurės vakariniame kampe kultūrinio sluoksnio vidurinėje dalyje atidengta dėmė Nr. 1 (kvadratas D55). Vaizdas iš viršaus nuo Š pusės.

Pav. 12. XXIVa plotas. Perkasos vakarinės pusės (kvadratai D55-56) išsklotinė. Gylis - 45-60 cm. Kultūrinio sluoksnio apatinėje dalyje atidengtos dėmės Nr. 1 ir 2. Vaizdas iš V pusės.

Pav. 13. XXIVa plotas. Perkasos vakarinės pusės (kvadratai D55-56) išsklotinė. Gylis - 45-60 cm. Kultūrinio sluoksnio apatinėje dalyje atidengtos dėmės Nr. 1 ir 2 bei skaldyti akmenys. Vaizdas iš R pusės.

Pav. 14. Titnago dirbiniai. 1, 3-9 - skeltės ir jų dalys; 2 - ašmenėlis.

Pav. 15. Titnago dirbiniai: 1-2, 4-5 - nuoskalos; 3 - gremžtukas; 6 - rėžtukas.

Pav. 16. Titnago dirbiniai: 1-3 - dirbinių fragmentai; 4-5 - nuoskalos su retu ar utilizacija; 6 - skaldytinio liekana.

Pav. 17. Akmens dirbiniai: 1-2 - šlifavimo plokščių fragmentai.

DIRBINIŲ SĄRAŠAS

TITNAGINIAI DIRBINIAI

1. (2792) D-55 kv. R-74 P-78. Mikrolitinis ašmenėlis; fragmentiškas (išliko apatinė dalis); pagamintas iš skeltės, kuri averse turi 2 negatyvus; reverso kairioji kraštinė ir proksimalinis galas atitinkamai retušuoti smulkiu nuožulniu ir statmenu retušu; dešiniojoje kraštinėje yra smulkus utilizacinis retušas. $>2,24x > 0,48x > 0,19$ cm dydžio. Pilkos spalvos. Rastas rusvai gelsvame smėlyje. Pav. 14:2.

2. (5332) D-55 kv. R-65 P-111. Gremžtukas galinis; pagamintas iš skeltės, kuri averse turi 3 stambius negatyvus; darbinis ašmenėlis ženkliai išgaubtas bei suformuotas averso distaliniame gale vidutinio dydžio statmenu-nuožulniu retušu; averso kairioji kraštinė ištiesiai retušuota stambiu nuožulniu, o kairioji - smulkiu-vidutinio dydžio nuožulniu retušu. $2,38x1,22x0,41$ cm dydžio. Degęs, aprtrupėjęs, pilkos spalvos. Rastas rusvai gelsvame smėlyje. Pav. 15:3.

3. (1036.) D-56 kv. R-151 P-161. Rėžtukas nuskeltinis vienkryptis vertikalus; pagamintas iš skeltės vidurinės dalies, kurios averse yra 3 negatyvai; režiamoji briauna (~0,18 mm pločio) suformuota reverso dešinėsios kraštinės viršutiniame kampe vidutinio dydžio nuskėlimu; averso kairiojoje kraštinėje yra vidutinio dydžio nuožulnus retušas, o dešiniojoje bei reverso šoninėse kraštinėse - makro utilizacija; plokščiai paretušuota ir proksimalinė plokštuma. $1,98x1,26x0,41$ cm dydžio. Besidengiantis plona melsvai pilka patina. Rastas rusvai gelsvame smėlyje. Pav. 15:6.

4. (1156) D-55 kv. R-46 P-186. Dirbinio fragmentas; išliko tik vidurinės dalies aversinė pusė, kurios viena kraštinė retušuota stamboku nuožulniu retušu. $>1,61x > 0,82x > 0,27$ cm dydžio. Degęs, aprtrupėjęs; tamsiai pilkos spalvos. Rastas pilkame miškožemyje. Pav. 16:1.

5. (1369) D-56 kv. R-30 P-71. Dirbinio fragmentas; išliko tik vidurinė dalis, kurios averse yra 2 ženklesni negatyvai; averso dešinėsios kraštinės viršuje yra stambokas nuožulnus retušas. $>1,86x > 1,58x > 0,44$ cm dydžio. Šviesiai pilkos spalvos. Rastas pilkame miškožemyje. Pav. 16:2.

6. (285) D-55 kv. R-55 P-35. Dirbinio fragmentas (gremžtukas ar kaltelis), dalinai išliko viena iš plokštumų; pagamintas iš nuoskalos (?); viena kraštinė gaubtai retušuota stambiu nuožulniu retušu, o kitoje iš abiejų pusių yra makro utilizacija. $1,82x > 1,7x > 0,4$ cm dydžio. Degęs, aprtrupėjęs; tamsiai pilkos spalvos. Rastas rusvai gelsvame smėlyje. Pav. 16:3.

7. (789) D-56 kv. R-66 P-103. Skeltės apatinė dalis; averse turi 3 negatyvus; averso abiejose šoninėse kraštinėse yra makro utilizacija. $1,14x0,6x0,16$ cm dydžio. Pasidengusi plona melsvos spalvos patina. Rastas rusvai gelsvame smėlyje.

8. (212.) D-56 kv. R-76 P-32. Retušuota skeltė (be smaigalio), kuri averse turi 3 stambesnius išilginius negatyvus; averso dešinioji šoninė kraštinė retušuota smulkiu retušu (gali būti utilizacinis). $4,09x2x0,52$ cm dydžio. Pasidengusi plona rusvos spalvos patina. Rastas rusvai gelsvame smėlyje.

9. (40.) D-55 kv. R-106 P-7. Retušuota skeltė, kuri averse turi 2 stambesnius negatyvus; averso kairiojoje kraštinėje yra reguliarus utilizacinis retušas; toks pat utilizacinis retušas yra ir dešinėsios kraštinės centrinėje dalyje. $4,3x1,48x0,41$ cm dydžio. Panaudota kaip peilis. Pasidengusi plona pilkai žalsvos-rusvos spalvos patina. Rastas rusvai gelsvame smėlyje.

10. (203.) D-55 kv. R-123 P-2. Skeltė, nuskelta nuo kūginio skaldytinio; averse turi 2-3 negatyvus (profilyje - ženkliai gaubta); averso dešinioji kraštinė iš abiejų pusių retušuota padriku smulkiu-vidutinio dydžio nuožulniu retušu. $3,45x1x0,48$ cm dydžio. Pilkos spalvos. Rastas rusvai gelsvame smėlyje.

11. (4282) D-55 kv. R-63 P-33. Skaldytinio liekana; skersiniame pjūvyje - daugiakampio formos; aikštelė įstriža, nežymiai facetuota; skaldomasis frontas apima 3/4 viso šoninio paviršiaus, o viršūnė padengta žieve; skaldyta viena kryptimi. Naudotas skeltėms ir nuoskaloms gauti. $2,12x1,22x1,43$ cm dydžio. Pilkos spalvos. Rasta rusvai gelsvame smėlyje. Pav. 16:6.

AKMENINIAI DIRBINIAI

1. (1122) D-68 kv. R-82 P-111. Šlifavimo plokštės fragmentas; netaisyklingo trikampio formos; skersiniame pjūvyje - stačiakampio formos; šoninės briaunos apskaldytos, o abi plokštumos - apšlifautos. $>3,02x > 2,56x > 1,02$ cm dydžio. Stambiagrūdis smiltainis. Degęs (?); pilkos spalvos. Rastas rusvai gelsvame smėlyje. Pav. 17:1.

2. (2343) D-69 kv. R-82 P-111. Šlifavimo plokštės pakraštinis fragmentas; netaisyklingo keturkampio formos; skersiniame pjūvyje - trikampio formos; apskaldytas visas šoninis paviršius; išlikusi dalis vienos iš šlifavimo plokštumų, kuri yra truputi įdubus. $>8,6x > 5,63x > 3$ cm dydžio. Smulkiagrūdis smiltainis. Degęs (?), darbinis paviršius truputi erodavęs; gelsvai pilkos spalvos. Rastas rusvai gelsvame smėlyje. Pav. 17:2.

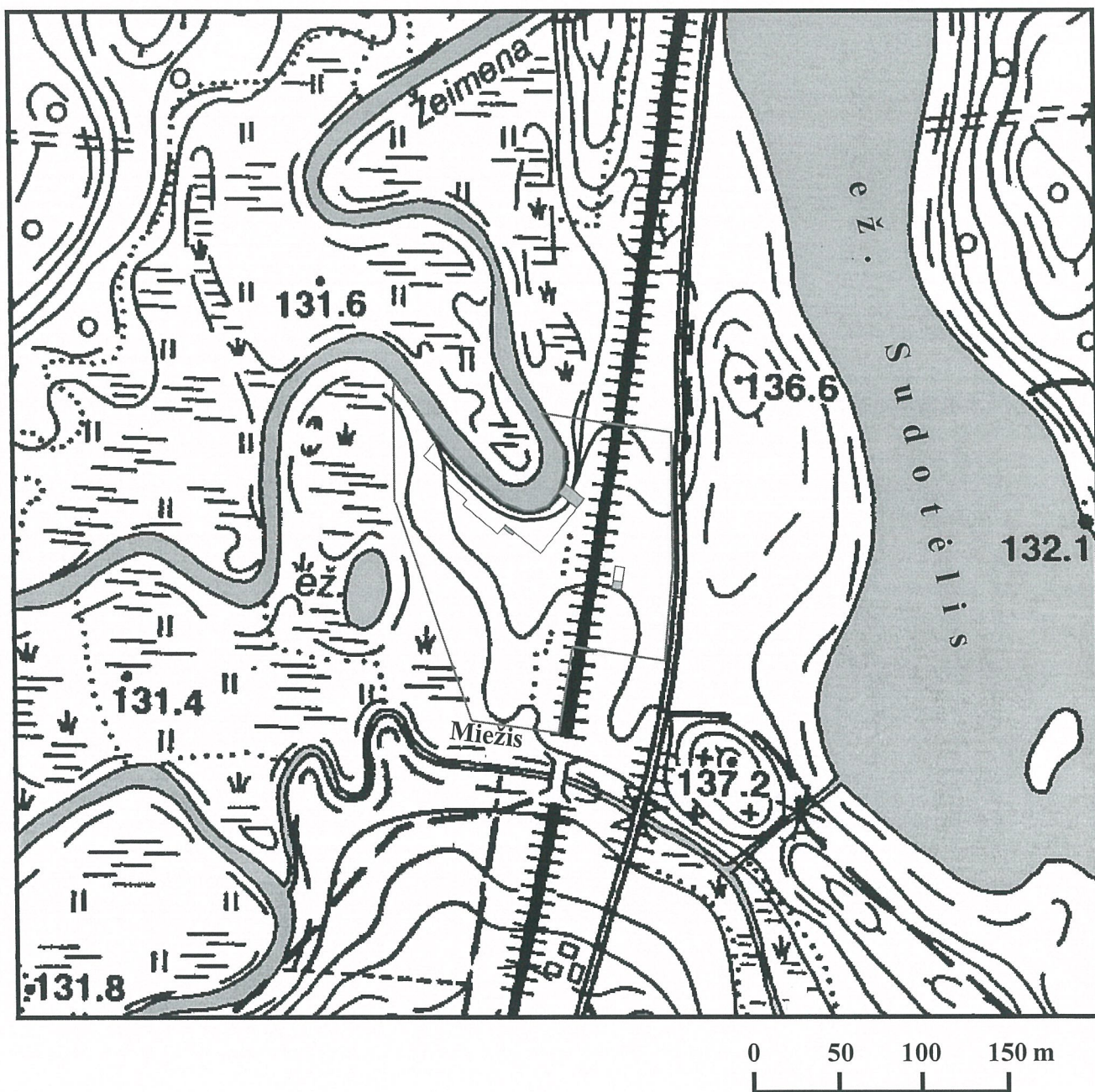
KERAMIKINIAI DIRBINIAI

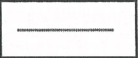
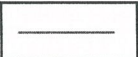

1. (169) D-56 kv. R-180 P-33. Puodo pakraštėlio šukė; lipdytinė; su stambokai grūsto akmens priemaiša molio masėje; pakraštėlis profiliuotas - atlenktas išorėn (S formos); angos kraštas - užapvalintas; išorinis ir vidinis paviršiai šiurkštūs, bet lygūs. 4,65x3,8x0,6 cm dydžio. Rudos spalvos. Rasta melsvos spalvos degusios iškastinės velėnos sluoksnyje.

2. (90) D-56 kv. R-162 P-30. Puodo pakraštėlio šukė; lipdytinė; su stambokai grūsto akmens priemaiša molio masėje; pakraštėlis profiliuotas - atlenktas išorėn (S formos); angos kraštas - užapvalintas; išorinis ir vidinis paviršiai šiurkštūs, bet lygūs. 4,4x4,2x0,6 cm dydžio. Rudos spalvos. Rasta melsvos spalvos degusios iškastinės velėnos sluoksnyje.

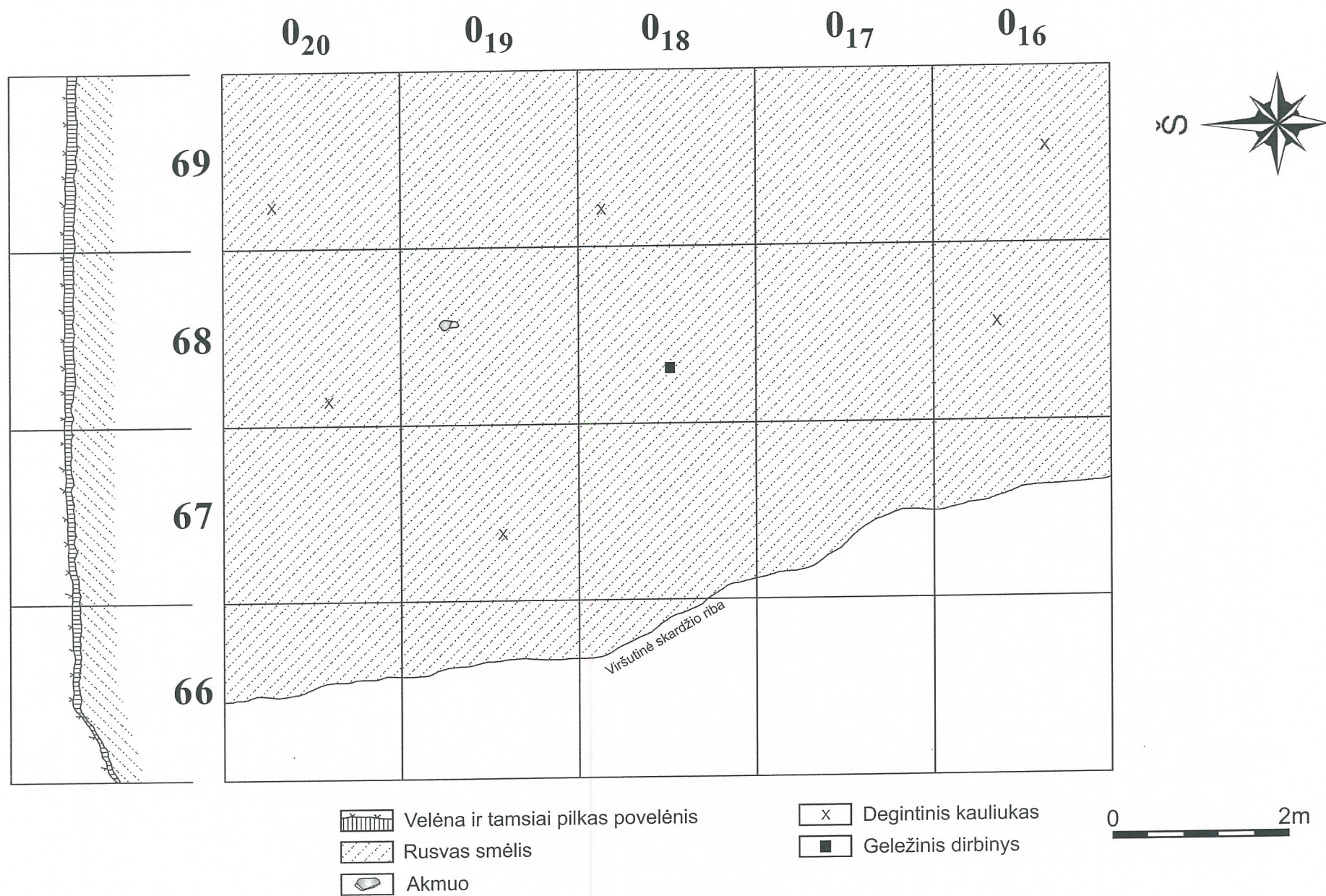
3. (169) D-56 kv. R-182 P-35. Puodo šono šukė; lipdytinė; su stambokai grūsto akmens priemaiša molio masėje; išorinis ir vidinis paviršiai šiurkštūs, bet lygūs. 3,12x4,7x0,97 cm dydžio. Rudos spalvos. Rasta melsvos spalvos degusios iškastinės velėnos sluoksnyje.

Paaiškinimas: po radinio eilės numerio eina radinio šių metų numeris, ploto numeris, kvadrato indeksas, o raidės R ir P su skaičiais reiškia atstumus nuo radinio iki anksčiau nurodyto kvadrato rytinės (pietrytinės) ir pietinės (pietvakarinės) sienelių.

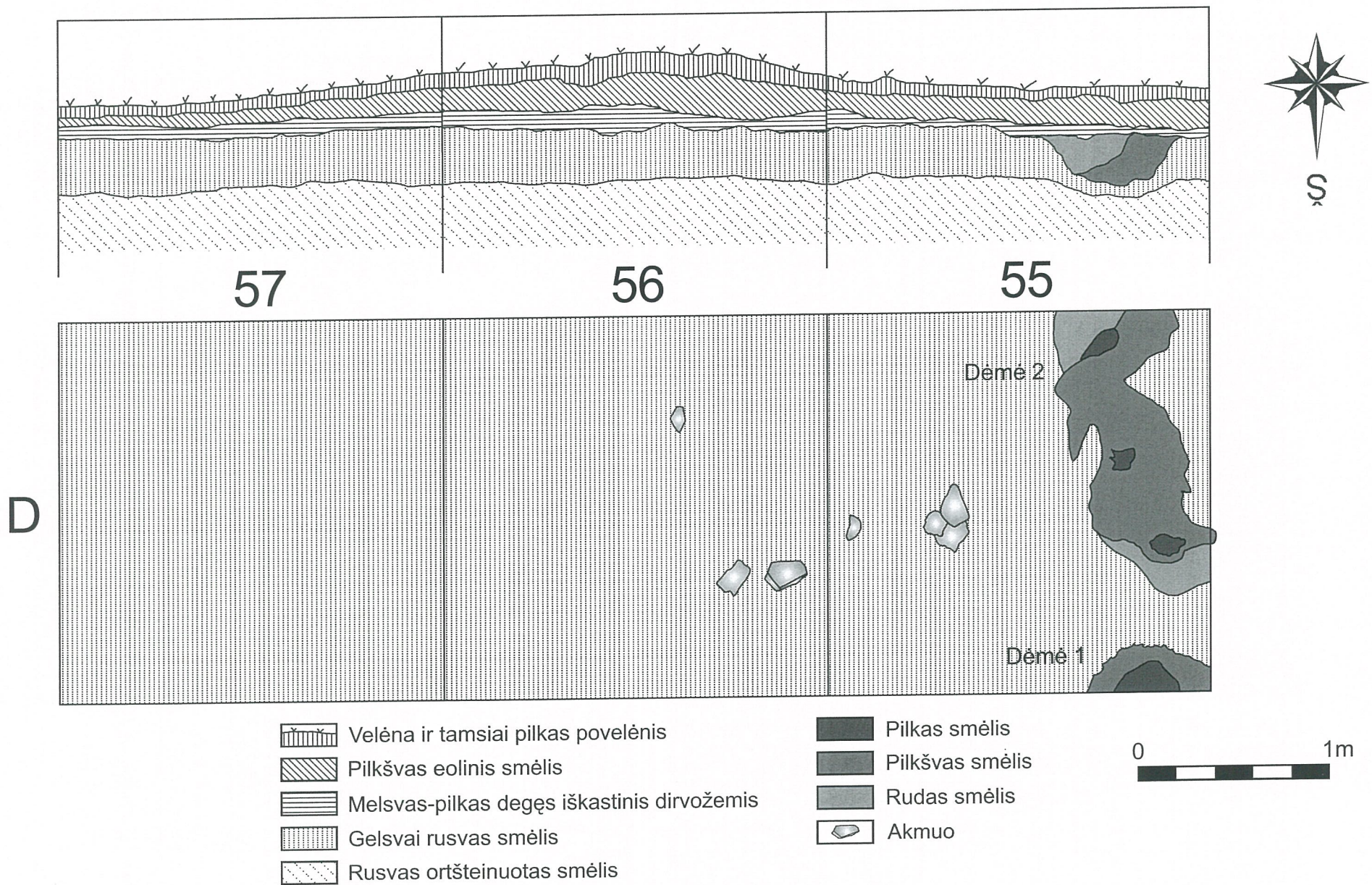

	Sudotos archeologinio paminklų komplekso teritorija
	1994-2006 m. tyrinėtas plotas
	2007 m. tyrinėtas plotas

Pav. 1. Sudotos archeologijos paminklų komplekso geografinė padėtis su pažymėtomis tyrimų vietomis

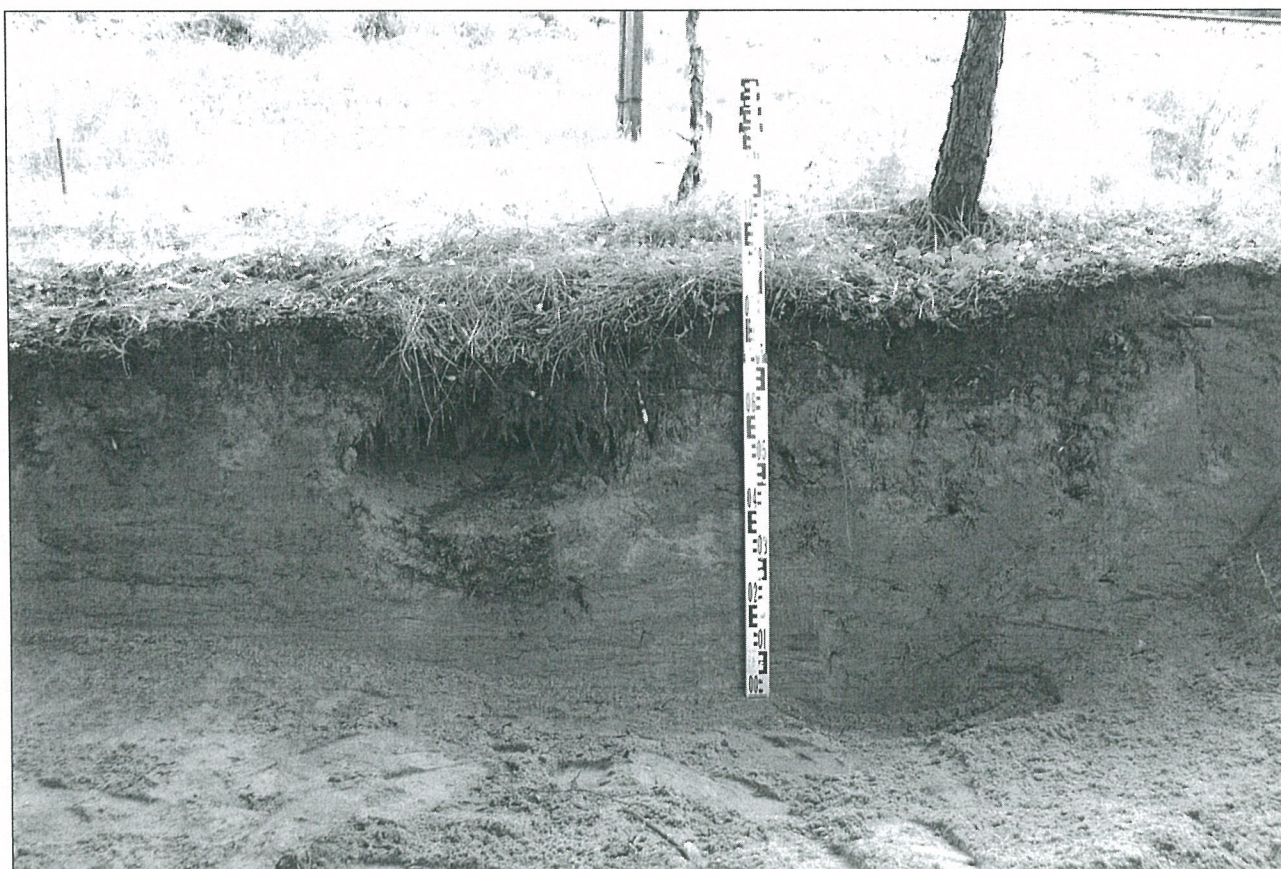
Pav. 3. XXIII ploto išsklotinė (įžemio viršutinėje dalyje) ir perkamos šiaurinė siena.

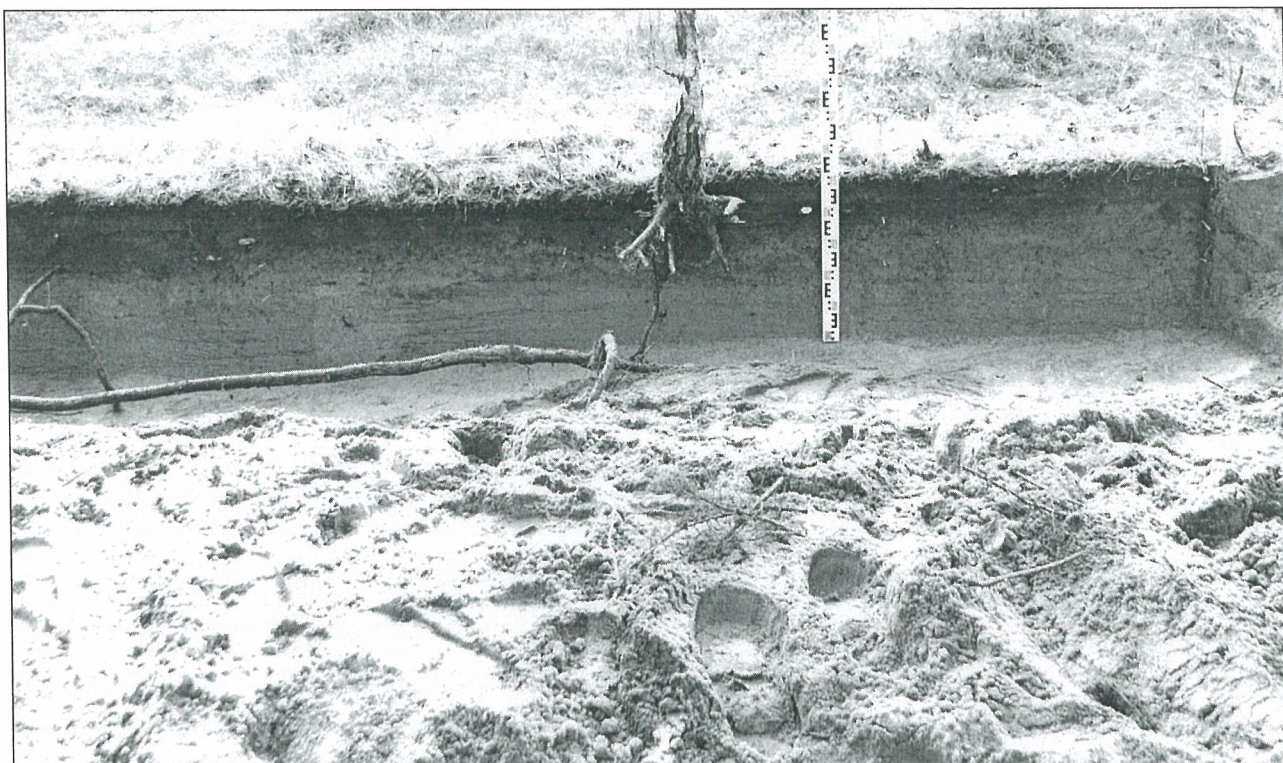
Pav. 4. XXIVa ploto išklotinė (kultūrinio sluoksnio apatinėje dalyje) ir perkasos pietine sienele.

Pav. 6. XXIII plotas. Teritorijos vaizdas prieš tyrimus. Vaizdas iš P pusės.

Pav. 7. XXIII plotas. Perkastos pietvakarinė dalis tyrimų metu: atidengti vandens gyvūnų urvai.

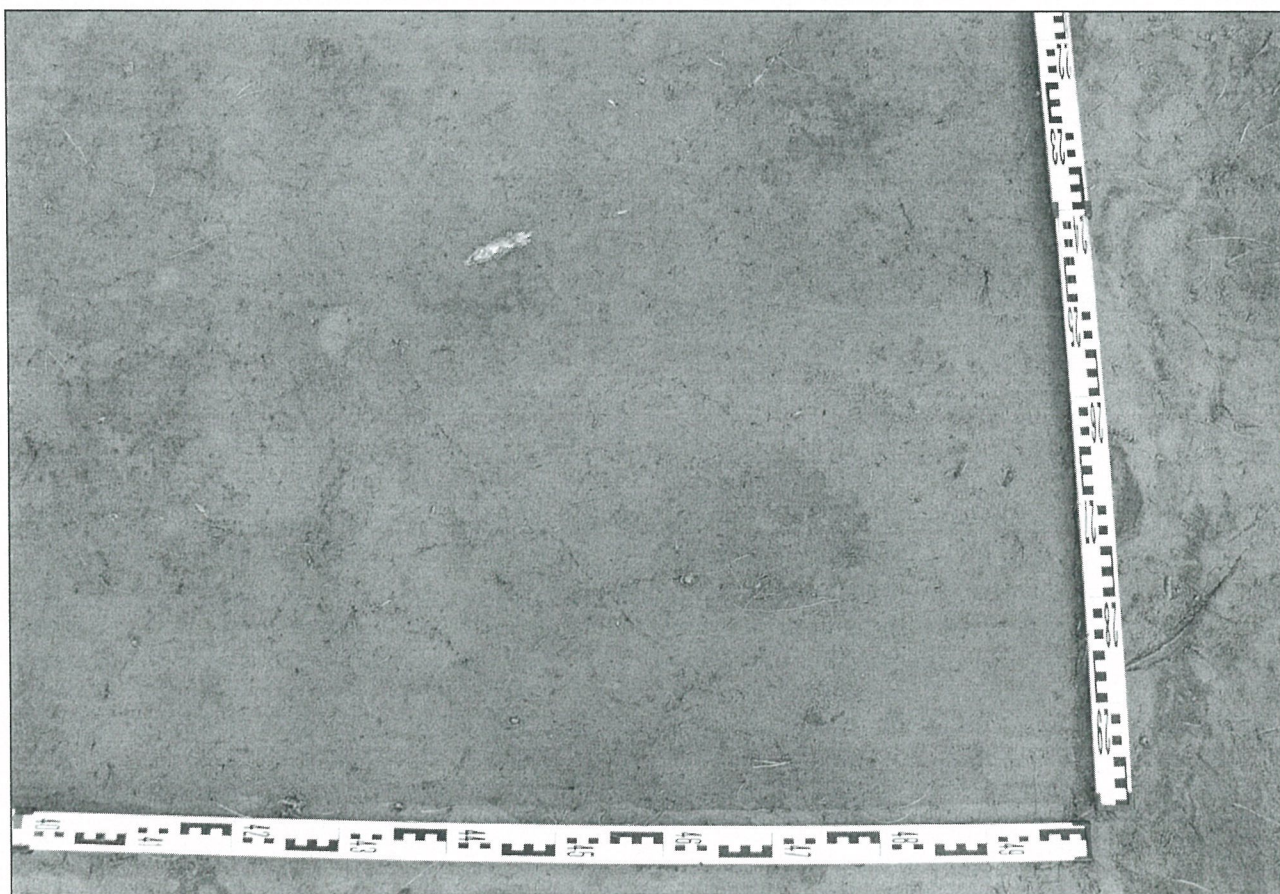
Pav. 8. XXIII plotas. Perkasos rytinės sienelės pietinė pusė. Vaizdas iš V pusės.

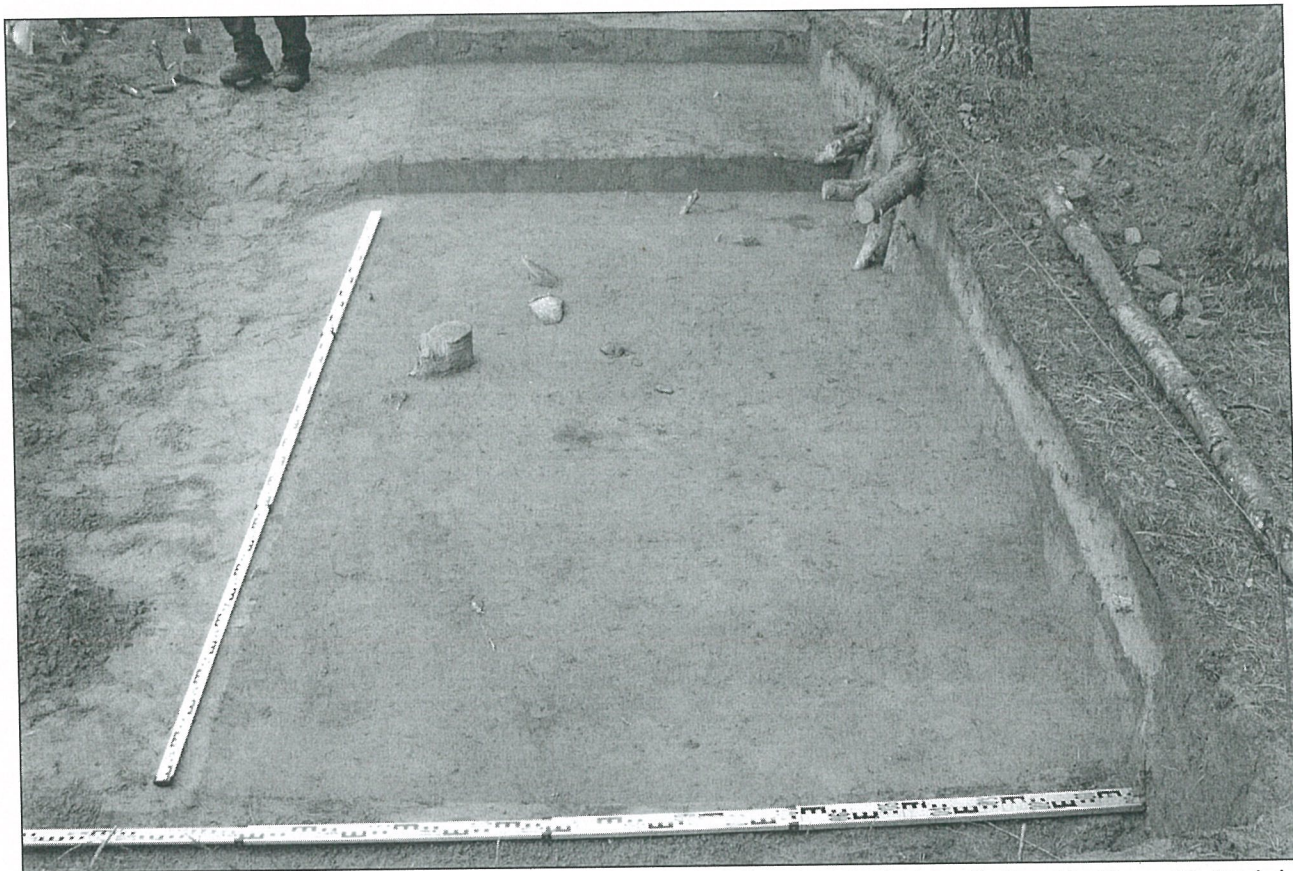
Pav. 9. XXIII plotas. Perkasos vakarinė pusė pabaigus tyrimus. Vaizdas iš Š pusės.

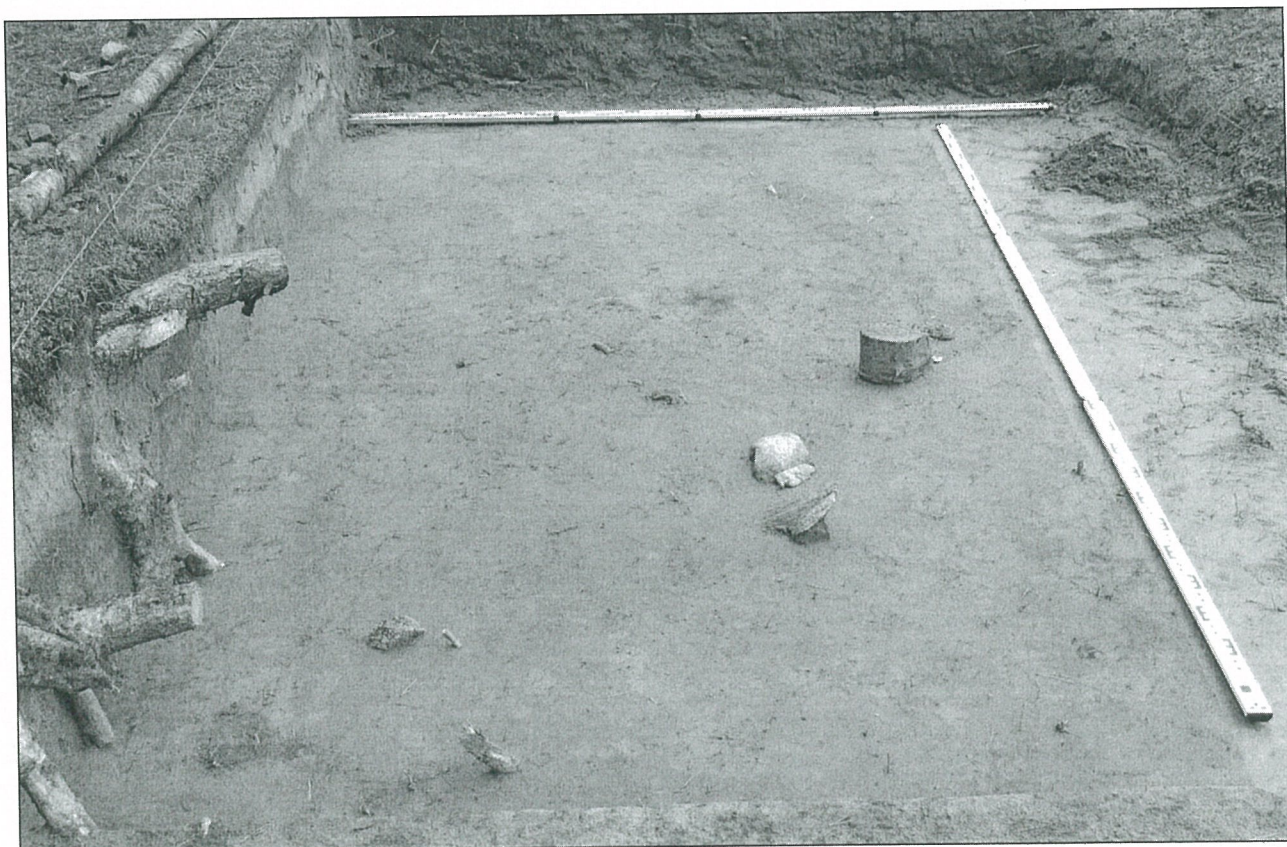
Pav. 10. XXIVa plotas. Perkasos vakarinė ir centrinė dalis (kvadratai D55-56) tyrimų metu. Vaizdas iš ŠR pusės.

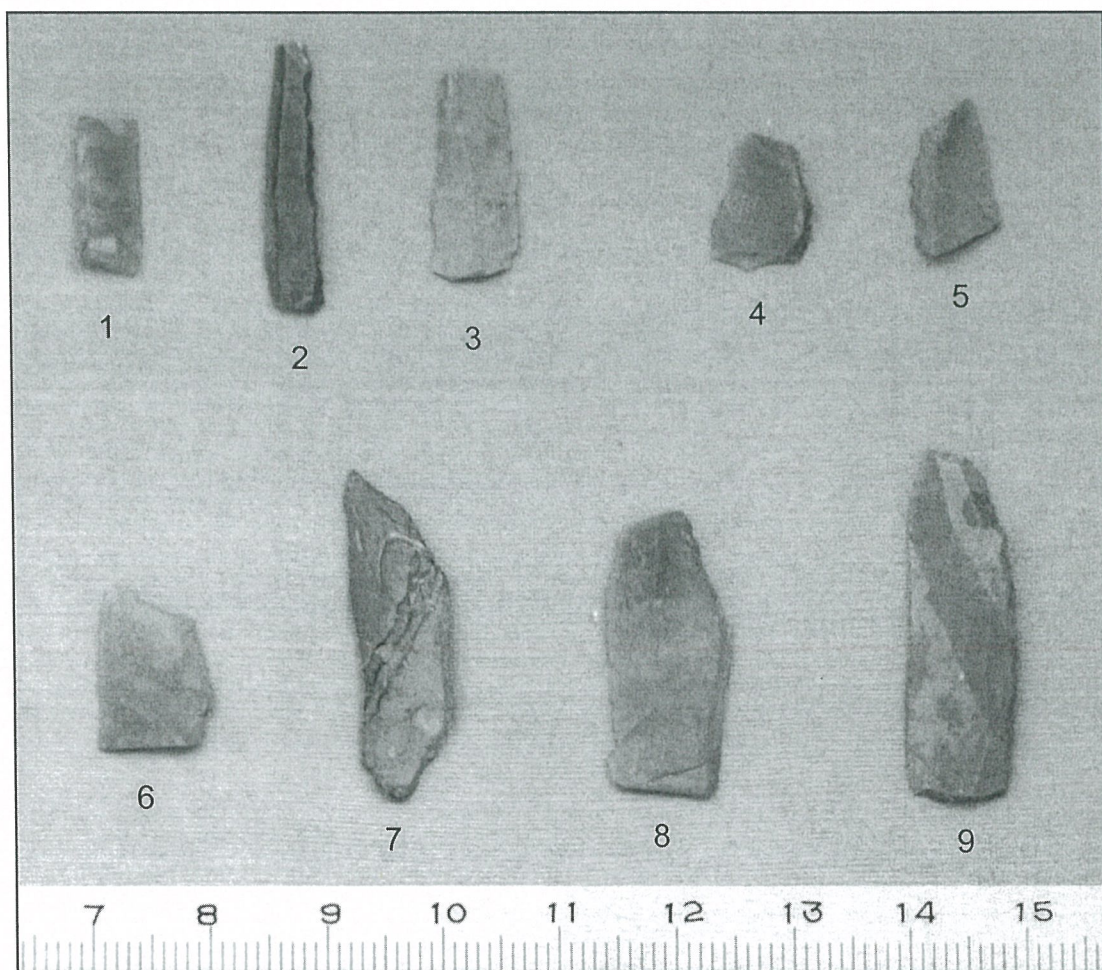
Pav. 11. XXIVa plotas. Perkasos šiaurės vakariniame kampe kultūrinio sluoksnio vidurinėje dalyje atidengta dėmė Nr. 1 (kvadratas D55). Vaizdas iš viršaus nuo Š pusės.

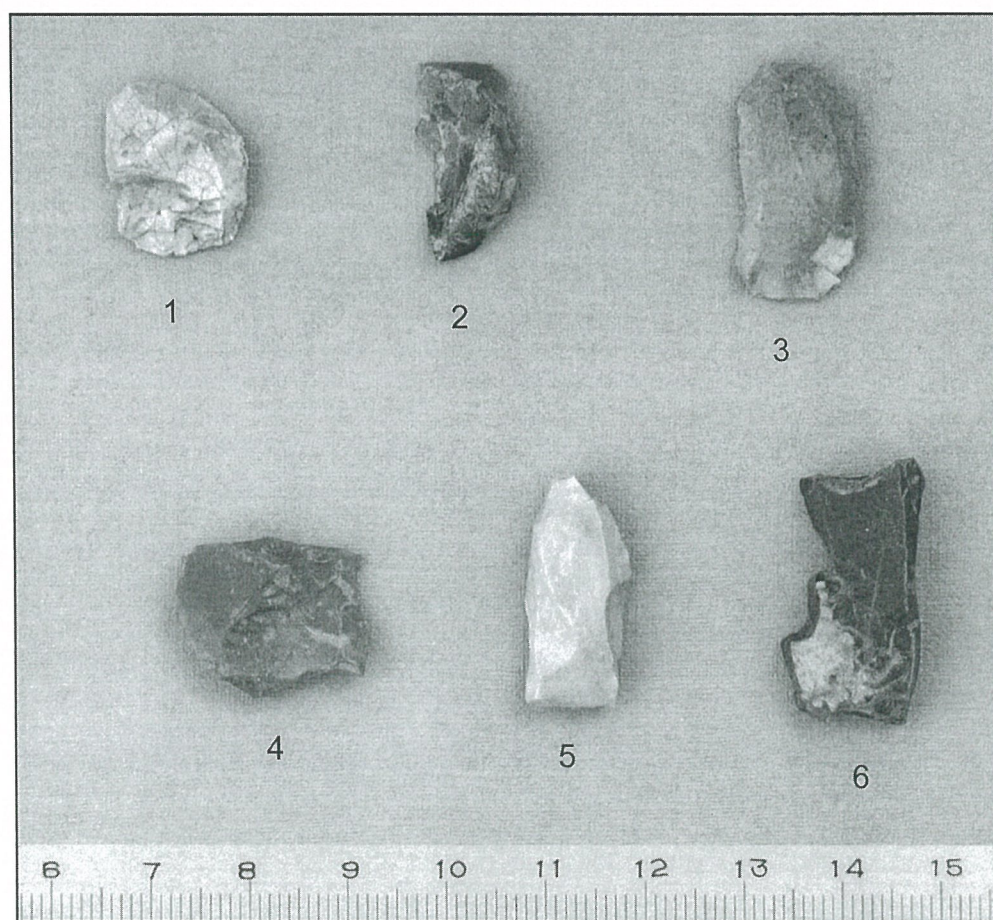
Pav. 12. XXIVa plotas. Perkasos vakarinės pusės (kvadratai D55-56) išsklotinė. Gylis - 45-60 cm. Kultūrinio sluoksnio apatinėje dalyje atidengtos dėmės Nr. 1 ir 2. Vaizdas iš V pusės.

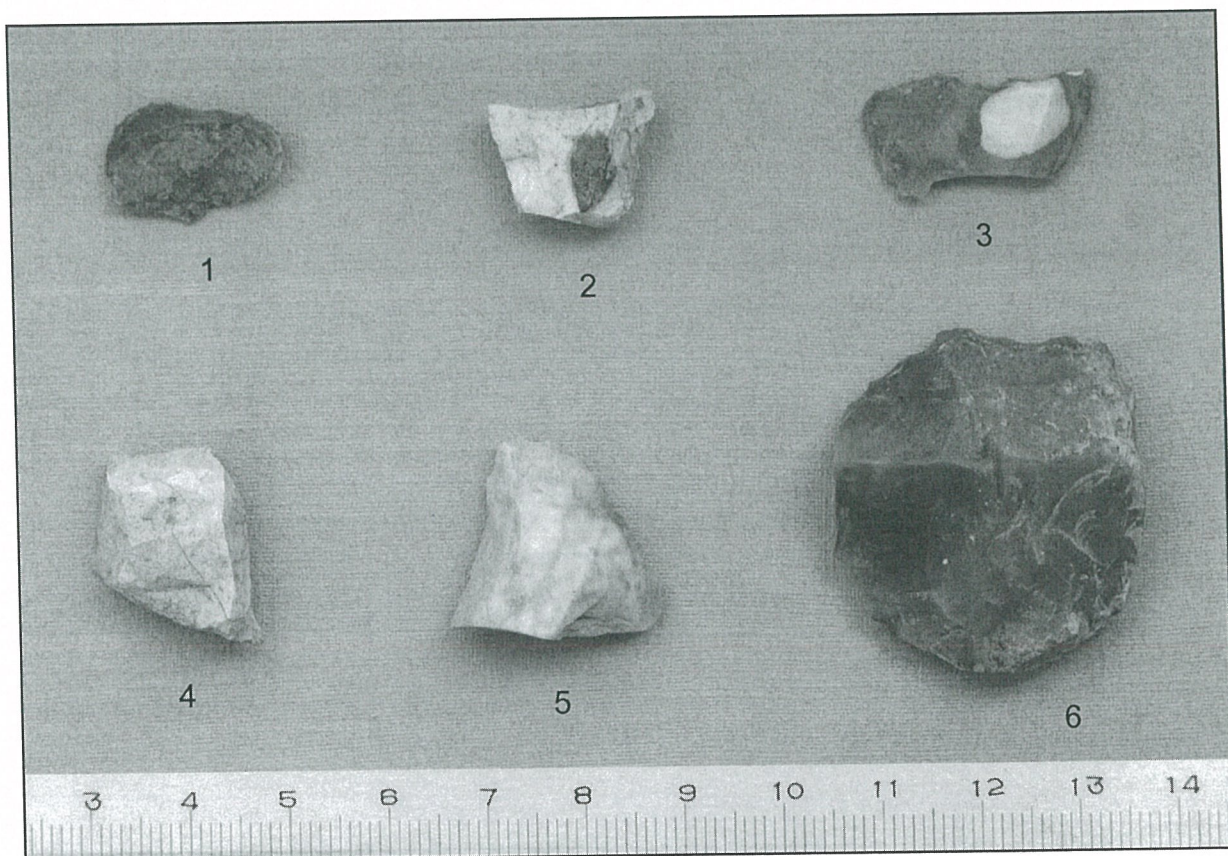
Pav. 13. XXIVa plotas. Perkasos vakarinės pusės (kvadratai D55-56) išsklotinė. Gylis - 45-60 cm. Kultūrinio sluoksnio apatinėje dalyje atidengtos dėmės Nr. 1 ir 2 bei skaldyti akmenys. Vaizdas iš R pusės.

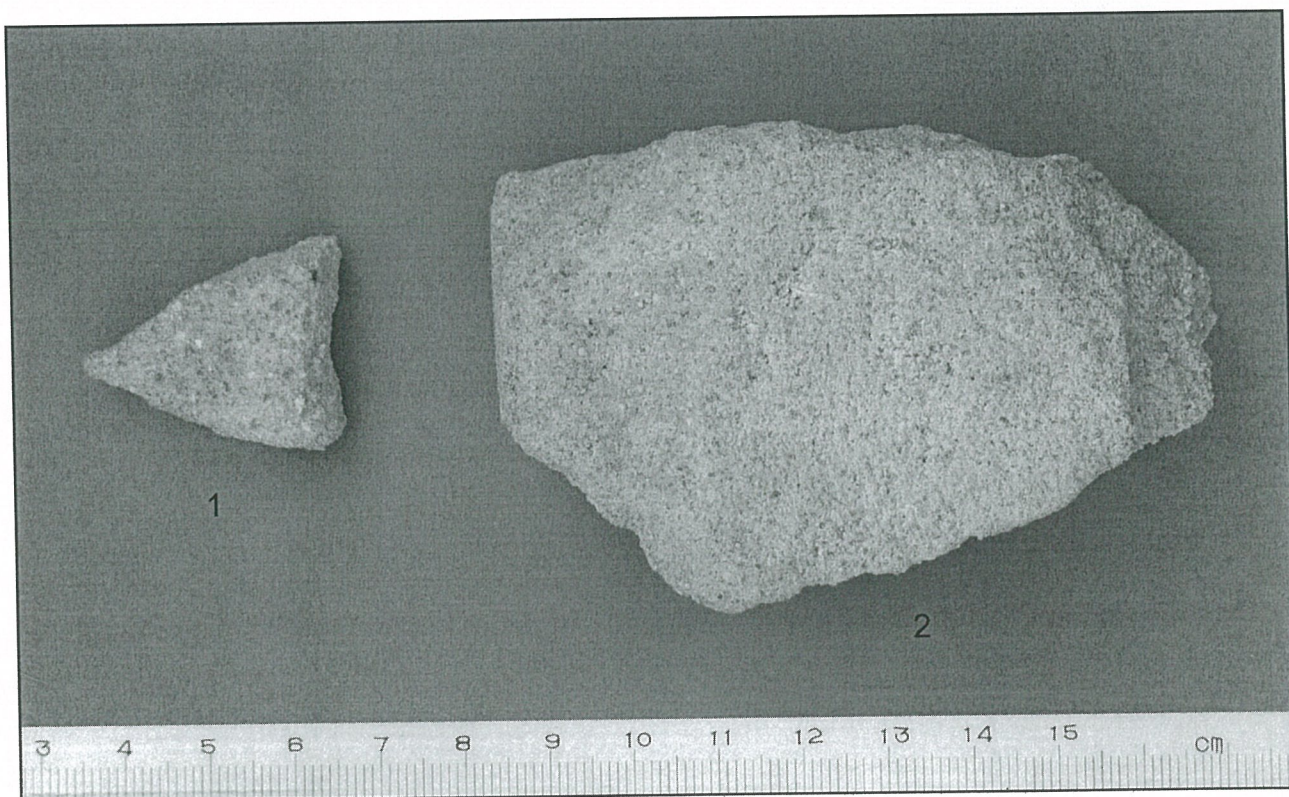
Pav. 14. Titnago dirbiniai. 1, 3-9 - skeltės ir jų dalys; 2 - ašmenėlis.

Pav. 15. Titnago dirbiniai: 1-2, 4-5 - nuoskalos; 3 - gremžtukas; 6 - rėžtukas.

Pav. 16. Titnago dirbiniai: 1-3 - dirbinių fragmentai; 4-5 - nuoskalos su retušu ar utilizacija; 6 - skaldytinio liekana.

Pav. 17. Akmens dirbiniai: 1-2 - šlifavimo plokščių fragmentai.

Leidimas galioja iki 2007-11-30

L E I D I M A S

vykdyti archeologinius tyrimus

2007-07-13 Nr.128
Vilnius

Pagal Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo 18 str. šis leidimas išduotas **E.Šatavičiui**

vykdyti Sudotos 2 žalvario amžiaus (IP 2421/A) ir Sudotos senovės gyvenvietės (AV 2101) bei Sudotos IV pilkapyno (IP 3004/A), Švenčionių raj.,

archeologinius tyrinėjimus,

taip pat naudoti elektronines priemones, sudarinėti planus, filmuoti, fotografuoti, piešti, rinkti radinius ir mėginius tiriamame objekte.

Tyrimų projektas: Sudotos archeologijos paminklų komplekso archeologinių tyrimų programa, 2007-07-09, Nr.128.

Kontrolės skyriaus vedėjas

R.Kraujalis

VILNIAUS UNIVERSITETAS
ARCHEOLOGIJOS KATEDRA

EGIDIJUS ŠATAVIČIUS

**SUDOTOS ARCHEOLOGIJOS PAMINKLŲ
KOMPLEKSO ARCHEOLOGINIŲ TYRIMŲ
2007 m. PROGRAMA**

VILNIUS
2007 m.

SUDOTOS ARCHEOLOGIJOS PAMINKLŲ KOMPLEKSO ARCHEOLOGINIŲ TYRIMŲ PROGRAMA

Sudotos archeologijos paminklų kompleksą sudaro **Sudotos 2 žalvario amžiaus** [IP-2421/A] ir **Sudotos senovės** [AV-2101] gyvenvietės bei **Sudotos IV pilkapynas** [IP-3004/A]. Šių objektų teritorijos didžiąja dalimi persidengia.

GEOGRAFINĖ PADĖTIS. Sudotos 2-a žalvario amžiaus [IP-2421/A] ir Sudotos senovės [AV-2101] gyvenvietės bei Sudotos IV pilkapynas [IP-3004/A] yra Vilniaus apskrities Švenčionių rajone, Švenčionėlių seniūnijoje (apie 3 km į pietus nuo Švenčionėlių), tarp Žeimenos kairiojo kranto ir žvyrkelio Švenčionėliai-Sariai bei abipus geležinkelio Vilnius-Daugpilis sankasos. Paminklai yra antros viršsalpinės terasos, iškilusios virš upės vandens lygio 4-5 m. Ši terasa sudaro masyvų iškyšulį į Žeimenos salpines pievas. Savo metu terasinis iškyšulys buvo įsiterpęs į Žeimenos klonį per 150 m, o jo plotis rytiniame krašte buvo apie 200 m. Dabar šiaurinis iškyšulio kraštas plaunamas Žeimenos (čia yra 4-5 m aukščio status skardis), o vakarinis ir pietinis yra gana nuolaidūs, palaiptams pereinantys į salpinį lygį. Už 80-100 m nuo pietinio terasinio iškyšulio krašto, per Žeimenos salpines pievas, teka Miežio upelis. Gyvenviečių rytiniai pakraščiai bei Sudotos IV pilkapyno centrinė dalis nukastos tiesiant Sankt Peterburgo-Varšuvos geležinkelį.

Šį kompleksą sudarantys archeologijos objektai surasti skirtingu metu ir skirtingomis aplinkybėmis. Pirmiausiai, dar 1988 m., tyrinėjant ardomus Paduobės-Šaltaliūnės pilkapius, šios programos autorius ir A. Girininkas surado Sudotos senovės gyvenvietę [AV-2101]. Tuokart ji klaidingai datuota II tūkst. m. pradžia. Vėliau, jau 1991 m., man žvalgant Žeimenos pakrantes, buvo surasta ir akmenis (žalvario) amžiaus gyvenvietė [IP-2421/A]. Tuo pat metu tik kitoje geležinkelio pusėje, ant suartos priešgaisrinės linijos, buvo aptikta ir degintų žmogaus kauliukų: įtarta, jog jie gali būti iš suardytų pilkapių. Galutinai pilkapyno buvimu įsitikinta 1994 m., kai buvo pradėti stacionarūs šio komplekso tyrimai. Tuomet griūvančiame Žeimenos skardžio pakraštyje buvo aptiktas užpustytas pilkapio sampilas su akmenų vainiku. Pilkapynas [IP-3004/A] į apskaitą paimtas 1995 m. Visi pilkapiai stipriai apnaikinti eolinių procesų metu ir žmogaus ūkinės veiklos.

ANKSTESNI TYRIMAI. Stacionarūs šio komplekso tyrimai pradėti 1994 m. ir tęsiami iki šiolei. Per 11 sezonų šiaurinėje paminklų komplekso dalyje, palei upės griaujamą krantą, buvo ištirtas 100 m ilgio ir 2-12 m pločio ruožas, t. y. apie 1 500 m² dydžio plotas. Tyrimai finansuoti bemaž lygiomis dalimis paties autoriaus, Kultūros paveldo centro bei Kultūros vertybių apsaugos departamento (pastarųjų dviejų - pagal ardomų archeologijos vertybių teritorijų ištyrimo programą).

Atskirų paminklų kultūriniai horizontai yra išsidėstę vienas virš kito, tad bendras kultūrinio sluoksnio storis vietomis yra virš 2 m. Jame aptikta įvairių laikotarpių statybos liekanų. Preliminariai išsiskiria keli šios vietovės apgyvendinimo laikotarpiai-horizontai:

- a) Akmens amžiaus gyvenvietė - vėlyvasis paleolitas (Svidrų kultūra), vėlyvasis mezolitas-ankstyvasis neolitas (Kundos-Narvos kultūra) ir vėlyvasis neolitas-žalvario amžiaus pradžia (vėlyvoji Narvos kultūra). Ypač intensyvus kultūrinis sluoksnis yra išlikęs po pilkapiais. Šiame horizonte surasta ~16000 vienetų titnaginių-akmeninių radinių, keliolika smulkių keramikos šukelių su augalinėmis ir mineralinėmis priemaišomis molio masėje bei ~2000 smulkių kalcinuotų kauliukų.

b) Pilkapynas - vidurinysis geležies amžius (V a. pab.-VI a.). Pilkapiai stipriai sužaloti eolinių procesų metu: dalis sampilų nupustyta, kita dalis - užpustyta. Šiuo metu dalinai tyrinėtos tik 5 pilkapių liekanos. Visi jie surasti tyrimų metu.

c) Viduramžių kaimavietė - XV-XIX a. Sluoksnis taip pat stipriai pažeistas intensyvių eolinių procesų metu. Šiame horizonte surinkta apie 600 įvairaus dydžio keramikos šukių, molio tinko gabaliukų, moneta bei keletas kitokių metalinių dirbinių.

Trumpos informacinės žinutės apie anksčiau čia vykdytus tyrimus yra skelbtos tęstiniame leidinyje „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje“.

ŽALOJIMAS. Šis archeologijos paminklų kompleksas yra intensyviai ardomas 2 skirtinguose ruožuose.

1. Intensyviausiai yra ardoma šiaurinė paminklų komplekso dalis. Čia išskirti šie negatyvūs veiksniai:

- a) Žeimenos upė, darydama aštrų vingį, intensyviai ardo apie 130-140 m ilgio pakrantės ruožą. Tai - 3-5 m aukščio skardis, kurį sudaro fliuvoglacialinis smulkus smėlis.
- b) Prie spartesnės krantų erozijos prisideda ir gausūs vandens turistai (mat čia yra vienas iš patogesnių sustojimų nakčiai punktu) bei vietos gyventojai. Jie nulaipo stačius šlaitus, taip neleisdami įsitvirtinti augalijai, ko pasekoje itin sparčiai išsivysto linijinė erozija. Be to, visoje komplekso teritorijoje prikasinėja duobių, įvairiose vietose kūrena laužus.
- c) Šlaito eroziją spartina ir geležinkeliu riedančio transporto keliama itin stipri vibracija.

Šiuo metu jau ištirtas 100 m ilgio pakrantės ruožas. Liko ištirti dar apie 40 m ilgio kranto atkarpa.

2. Antras žalojimo ruožas yra rytinėje geležinkelio sankasos pusėje. Čia mineralizuojant geležinkelio priešgaisrinę liniją yra ardomi 4 pilkapiai. Ariama linija eina bemaž per sampilų vidurį. Į paviršių išversti akmenų vainiko rieduliai, kelių degintinių kapų kaulai. Keliuose sampiluose yra geležinkelių pakasti seni pabėgiai. Be to, šie pilkapiai savo metu suniokoti ir tiesiant šalimais esantį Švenčionėlių-Sarių žvyrkelį (dalis sampilų nustumdyta, dalis užpilta). Šiuo metu pilkapių sampilai išsiskiria tik nuo geležinkelio pusės. 2005 m. vieno pilkapio dalis nustumdyta rekonstruojant kelią Švenčionėliai-Sariai. Šiuo metu tyrimai šiame ruože tik pradėti, o iš viso čia reikėtų ištirti apie 3000 m² dydžio plotą.

PLANUOJAMI TYRIMAI. 2007 m. archeologinių tyrimų tikslas - ištirti dalį sparčiai žalojamos paminklų komplekso teritorijos. Tyrimai bus vykdomi šiuose ruožuose:

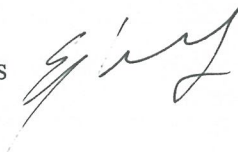
- a) šiaurinėje paminklų komplekso teritorijos dalyje palei upės erodiuojama pakrantės ruožą;
- b) rytinėje paminklų komplekso teritorijos dalyje palei mineralizuojamą geležinkelio priešgaisrinę liniją (rytinė geležinkelio sankasos pusė).

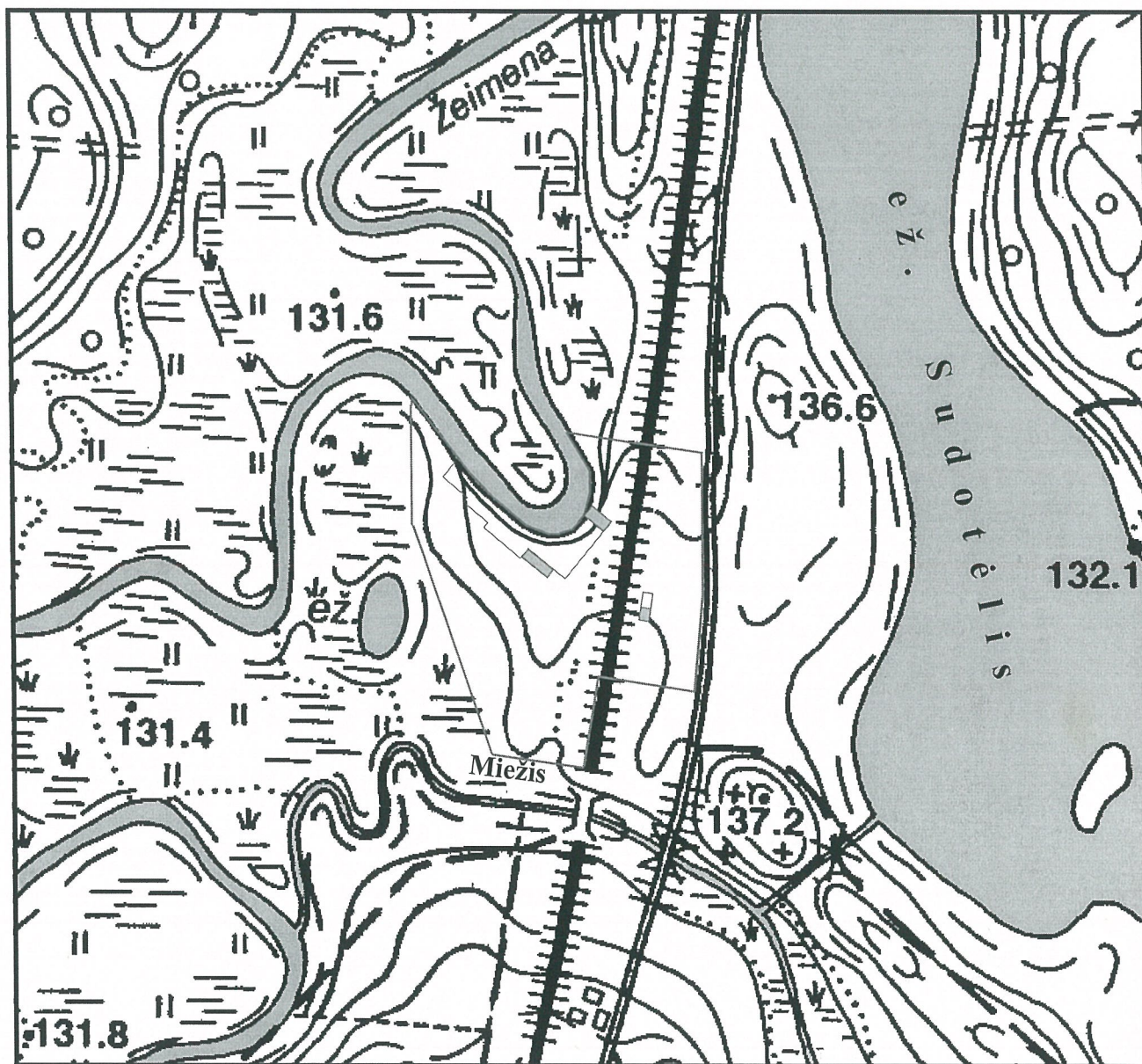
Iš viso numatoma ištirti apie 300 m² dydžio plotą.

Archeologinius tyrimus numatoma vykdyti 2007 m. liepos-spalio mėn.

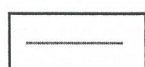
2007-07-10

Dr. E. Šatavičius

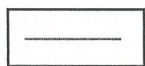

0 50 100 150 m

Sudotos archeologinio paminklų komplekso teritorija

1994-2006 m. tyrinėtas plotas

Planuojama tyrimų vieta

